

Februari 1245 - De Gravin van Vlaanderen en Henegouwen schenkt een jaarrente aan de Kortrijkse begijnen

Jef Van den Bergh, oktober 2017

De oudste archiefstukken van het Kortrijks Begijnhof worden bewaard in het Rijksarchief aldaar. We behandelen hier een charter van februari 1245. Dit perkament meet 26 bij 14 cm en draagt een goed bewaard grootzegel van de gravin in bruine was (6,3 x 8,5 cm).

Kort samengevat : In uitvoering van het testament van wijlen haar zuster Johanna van Constantinopel schenkt Margareta Gravin van Vlaanderen en Henegouwen in februari 1245 een jaarrente aan de godvruchtige vrouwen van Kortrijk die begijnen worden genoemd.

Merkwaardig: dit charter, evenmin als een charter met deze inhoud, wordt niet vermeld in de inventaris van dit archief. In die zin was het een onverwachte vondst.

Johanna van Constantinopel was de oudste dochter van graaf Boudewijn IX van Vlaanderen - die in mei 1204 ook keizer van Constantinopel werd -. Zij overleed in december 1244 en werd opgevolgd door haar zuster Margareta. In uitvoering van Johanna's testament werd kende Margareta in februari 1245 een rente toe aan de begijnen van Kortrijk.

We laten nu de transcriptie volgen, evenals een vrij vertaling :

"" Margareta Flandrie et Haynonie comitissa omnibus presentes litteras inspecturis salutem.

Noverit universitas vestra quod bone memorie karissima domina et soror nostra J(ohanna), Flandrie et Haynonie comitissa, nobis assensum prebentibus liberalem inter cetera in suo disposuit testamento quod ducente libre annui redditus perpetui pro anime sue remedio a nobis in elemosinas conferrentur.

De quibus expresse ordinavit quantum ad sexaginta et quinque libras alias autem centum et triginta quinque libras reliquit ordinandas per nos de consilio fratris Henrici de Querceto et fratris Michaelis, ordinis predicatorum, sicut in carta super hoc edita plenius continetur.

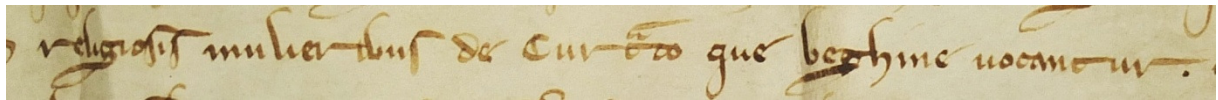
Nos vero libenter et parate volentes quod super hiis voluntatis eius arbitrium totaliter observetur et nos ad hec perficienda obligatas per presentes litteras cognoscentes de iamdictis centum et triginta quinque libris sexaginta solidos annui redditus concessimus et dedimus in elemosinam religiosis mulieribus de Curtrico que beghine vocantur.

Ut ex inde census annuus debitus pro mansionibus earundem annus singulis exsolvatur.

Predictos vero sexaginta solidos ad redditus quanti nostri esse domum nostram ultra Lysam iacentis duximus assignandos, volentes quod de paratioribus denariis eiusdem redditus prescripti sexaginta solidi annuatim sine difficultate aliqua libere et pacifice capiantur.

Hoc salvo quod si nos voluerimus assignationem huiusmodi ad redditus alios eis equaliter competentes et utiles poterimus commutare preterea si contingeret quod ibi non esset conventus seu congregatio beghinarum in usus ecclesie monialium de Marka iuxta Curtricum prefati sexaginta solidi convertentur recipiendi ab eadem ecclesiam annuatim in perpetuum pacifice et quiete quamdiu apud Curtricum conventus aberit beghinarum.

Quod ut robur optineat firmitatis presentes litteras fieri fecimus et sigilli nostri appensione muniri. Datum anno domini m^o cc^o quadragesimo quarto mense februario. ""

... religiosis mulieribus de Curtrico que beghine vocantur ...

En vrij vertaald :

"" Margareta Hertogin van Vlaanderen en Henegouwen aan allen die deze brief zullen zien : gegroet.

U zult allen weten dat onze liefste meesteres en zuster Johanna, Hertogin Vlaanderen en Henegouwen zaliger gedachtenis, en dit met onze volledige instemming, in haar testament onder andere beschikt heeft dat door ons en voor haar zieleheil een eeuwigdurende jaarrente van tweehonderd ponden zou worden toegekend als aalmoes. En zij beschikte duidelijk vijfenzestig ponden enerzijds terwijl anderzijds de overige honderd vijfendertig ponden door ons dienen toegewezen te worden volgens het advies te geven door Broeder Henric van Querceto en Broeder Michaël van de Orde der Predikheren, zoals eenduidig bepaald is in een charter terzake.

Wij wensen graag en bereidwillig dat dit advies volgens haar wil volledig wordt uitgevoerd. En om dit te uit te voeren hebben wij deze bevelbrief gemaakt waarbij wij de voormelde honderd vijfendertig ponden hetzij zestig gouden munten jaarlijkse rente toekenden en gegeven hebben als gift aan de religieuze vrouwen van Kortrijk die begijnen genoemd worden, en dit opdat zo de jaarlijkse cijns verschuldigd voor hun woningen jaarlijks zal worden betaald.

De voormelde zestig gouden munten zijn uit onze middelen te betalen en we hebben besloten dat ze te heffen zijn op ons huis over de Leie gelegen. We wensten deze zo

toe te wijzen opdat de gerede gelden van voormelde jaarrente van zestig goudstukken zonder enige belemmering vrij en vredig zouden worden vastgelegd.

Dit tenzij wij zouden wensen de rente aan anderen die er aanspraak op of nut van hebben over te dragen. Zo later mocht blijken dat er daar geen klooster of congregatie van begijnen meer is zal de voormelde jaarrente van zestig goudstukken worden overgedragen aan de kloosterkerk van Marke in de buurt van Kortrijk die ze dan ten eeuwige dage in vrede en rust kan genieten en dit zolang er in Kortrijk geen begijngemeenschap aanwezig is.

En opdat deze brief van kracht wordt hebben wij hem doen schrijven en van ons zegel laten voorzien. Gegeven in het jaar ons Heren duizend tweehonderd vierenveertig in de maand februari. ""

*Het grootzegel van Margareta van Constantinopel,
gravin van Vlaanderen en Henegouwen
"Margarete Comitissa Flandriae et Hainoie "*

De datering van de brief is redelijkerwijze in Paasstijl waarbij het nieuwe jaar begon met Pasen. Om die reden is de brief te dateren in februari van het jaar 1245 in onze huidige jaartelling.

De eerste alinea drukt heel wat visies en gevoelens uit: onze liefste zuster zaliger gedachtenis, maar ook - in feodale context - meesteres, en verder het in de Middeleeuwen zo verhoopde en nagestreefde zieleheil : "*pro anime sue remedio*"

Johanna wenste niet volledig zelf te beslissen over de tweehonderd te schenken ponden. Inderdaad, over zowat één derde of vijfenzestig pond daarvan dienden twee predikheren, Hendrik van Querceto en broeder Michaël een advies te geven.

Over deze beide geestelijken weten we zo goed als niets. Querceto kan een Italiaanse plaatsnaam zijn, maar in het Latijn betekent quercetus "eiken" of "van eik gemaakt". Hebben we dus te doen met een geestelijke van Italiaanse afkomst, of ene Hendrik met de achternaam Van Eik ? Of werd de achternaam 'de Quesnoy' vertaald als 'de Querceto'? De omschrijving "de Querceto" lijkt op eerste zicht naar een toponiem te verwijzen. Maar - eveneens op wens van Johanna - werd het advies van deze zelfde geestelijken ingewonnen toewijzing van, een deel van de schenking van een rente van tweehonderd pond aan het hospitaal gelegen in het Gentse Begijnhof - omschreven als een " een werk voor arme en zieke vrouwen die begijnen worden genoemd" - ingewonnen. Deze schenking werd in maart 1245 vastgelegd. (1)

En beide predikheren adviseerden te schenken aan " *religiosis mulieribus de Curtrico que beghine vocantur*". Deze omschrijving lijkt veelzeggend in haar vaagheid:

- a) Inderdaad, schenken aan "religieuze vrouwen die begijnen worden genoemd" duidt erop dat er nog toen weliswaar begijnen waren maar er nog geen begijnhof was in Kortrijk.
- b) Ook is er hier geen sprake van een begijnhof. Dit laat vermoeden dat de Kortrijkse begijnen in 1245 verspreid in huizen en meer bepaald in één of meer conventen woonden; verder in de tekst is overigens sprake van een "convent of gemeenschap van begijnen" en nogmaals van "convent". Twee andere archiefstukken duiden erop dat Johanna van Constantinopel in 1241 een huis kocht en ter beschikking stelde van begijnen, en in 1244 een (ander ?) huis kocht waarin reeds enkele begijnen verblijven.
- c) De enige erkenning die de begijnen wordt gegeven gaat uit van beide predikheren - met hun geestelijk gezag -, en wordt door het wereldlijk gezag als zodanig bevestigd.

Fiscale politiek

Maar, hier komt de fiscale politiek meespelen: " *Ut ex inde census annuus debitus pro mansionibus earundem annus singulis exsolvatur* ", of vrij vertaald." en dit opdat zo de jaarlijkse cijns verschuldigd voor hun woningen telkenjare zal worden betaald". De begijnen krijgen immers geen vrijstelling van belasting - niet onwijs misschien vanuit het standpunt van de Gravin: allicht zouden velen zich spoedig gemeld hebben om een gelijkaardig voordeel te krijgen - , maar een toelage opdat ze hun belasting kunnen betalen; een belastingsubsidie of -toelage dus.

Maar ook een staatswaarborg:

de rente wordt immers geheven op een onroerend goed "gelegen over de Leie" dat eigendom is van de Gravin zelve.

En wat als er geen begijnen meer zouden zijn ?

De Gravin behoudt zich echter de mogelijkheid voor om de voorwaarden van de rente te wijzigen "*si contingeret quod ibi non esset conventus seu congregatio beghinarum*" als er geen convent of gemeenschap van begijnen meer zou zijn.

In dat geval zal de rente worden besteed "*in usus ecclesie monialium de Marka iuxta Curtricum*" ten gebruike dus van de kerk van de monniken van Marke bij Kortrijk, en dit "*quamdiu apud Curtricum conventus aberit beghinarum*" zolang er te Kortrijk geen begijnenconvent zal zijn.

Bronvermelding

(1) Luykx Theo, *Johanna van Constantinopel, Gravin van Vlaanderen en Henegouwen*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, VIII.5 (1946), 612-14, ep.80.